

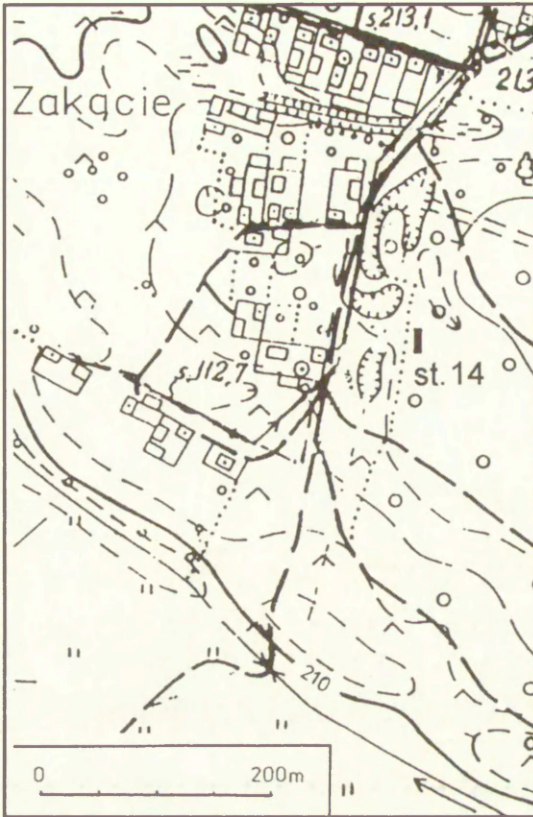
AGATA PILCH

WERYFIKACYJNE BADANIA W MIEJSCU ZNALEZIENIA ZABYTEKÓW KULTURY ŚRODKOWODNIEPRZAŃSKIEJ W MŁODOWIE- ZAKĄCIU, GM. LUBACZÓW, WOJ. PRZEMYŚL

W związku z odkryciem w Młodowie-Zakąciu zabytków kultury środkowodnieprzańskiej (por. Machnik, Pilch w tym tomie) koniecznym się stało przeprowadzenie na tym stanowisku badań wykopaliskowych. Ich zasadniczym celem było ustalenie czy odkrycia istotnie dokonano we wskazanym miejscu. Wątpliwości budziła bowiem obecność "czystego" zespołu kultury środkowodnieprzańskiej na obszarze tak odległym (około 400 km) od swartego zasięgu jej występowania. Ponadto chodziło w tych badaniach o stwierdzenie, czy zabytki te znajdowały się w obrębie kurhanu.

Stanowisko usytuowane jest na brzegu lasu (ryc. 1), którego znaczną część pokrywają rozległe i głębokie wybierzyska piasku, stale eksploatowane przez okoliczną ludność. Teren, który nie został jeszcze przekopany jest zdewastowany przez pojazdy wywożące piasek, a prócz tego zanieczyszczony górami odpadów. Odkrycia dokonano na skraju jednego z takich wybierzysk, mającego wymiary ok. 8 x 10 m. Wokół niego było kilka mniejszych wkopów. Dodatkowych zniszczeń dokonała burza, w czasie której trzy z rosnących na stanowisku drzew zostały wyrwane z korzeniami. Ostatecznie obszar, który mógł zostać objęty badaniami był dość ograniczony.

Znalezione wcześniej zabytki mają charakter wyposażenia grobowego, można więc było przypuszczać, że pochodziły z grobu podkurhanowego. Nasyp kurhanu nie był jednak widoczny na powierzchni. Mógł się on jednak znaleźć w obrębie rozległego w tym miejscu wybierzyska. Badania powierzchniowe prowadzone na tym odcinku lasu, w innych wybierzyskach nie wykazały istnienia żadnych znalezisk archeologicznych.

Ryc. 1. Młódów-Zakęcie, woj. przemyskie, st. 14.
Lokalizacja stanowiska; miejsce wykopów
archeologicznych oznaczono czarnym słupekciem.

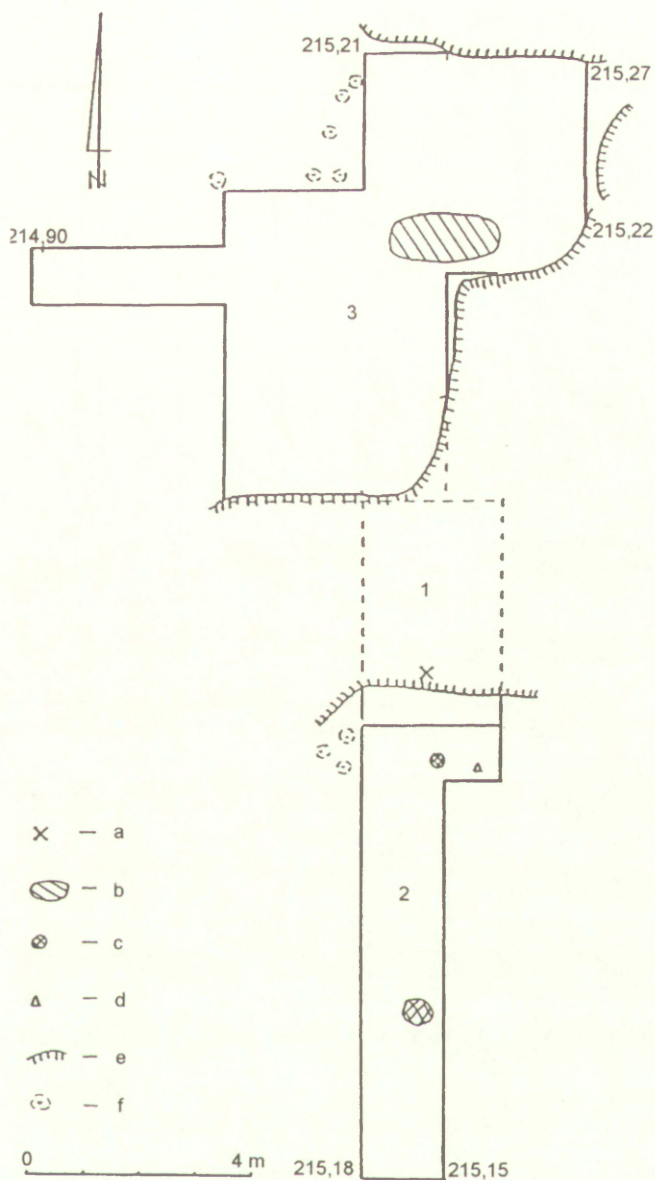
Fig. 1. Młódów-Zakęcie. Przemysł district, Site 14.
Location of the Site: excavated area marked by
a small black rectangle.

Ratownicze badania wykopaliskowe w rejonie odkrycia zabytków kultury środkowodnieprzańskiej i domniemanego kurhanu w Młódowie-Zakęcie zostały przeprowadzone w czerwcu i lipcu 1997 r.

Pierwszy wykop (ryc. 2) założono w miejscu wskazywanym przez znalazcę tychże zabytków. Tylko częściowo, swoim południowym brzegiem obejmował on teren nienaruszony eksploatacją piasku. Archeologiczną eksplorację prowadzono do głębokości 90 cm – czyli do poziomu, który nie uległ zniszczeniu. Prace w tym wykopie nie przyniosły wyników pozytywnych, jednak istniała możliwość, że jama grobowa uległa całkowitemu zniszczeniu, dlatego na przedłużeniu jego zachodniej ściany poprowadzono w kierunku południowym i północnym dwa szurfy kontrolne (nr 2 i 3) w celu określenia zasięgu domniemanego kurhanu oraz odkrycia ewentualnego rowka (ryc. 2). W szurfie południowym (nr 2) w pobliżu jego NE rogu, tuż poniżej humusu leśnego, na głębokości 15 cm, znaleziono drobne węgielki drzewne. Ich warstwa, o miąższości 1–2 cm, pokry-

wała powierzchnię o wielkości ok. 20 x 20 cm. Drugie takie skupisko, o wymiarach 25–30 cm i podobnej jak pierwsze miąższości, wystąpiło w tym samym wykopie, w odległości 5 m od pierwszego.

W wykopie północnym (nr 3), w odległości około 8 m od miejsca znalezienia zabytków kultury środkowodnieprzańskiej natrafiono na niewielką jamę grobową (ryc. 2). Jej kontury były bardzo słabo widoczne, tylko miejscami wyraźnie odcinały się od piaszczystego podłoża, w innych miejscach natomiast ich wyznaczenie było niemożliwe. Na niektórych odcinkach wypełnisko jamy wykazywało bowiem tę samą barwę co piasek calcowy, pozbawione było tylko rdzawych i biało – popielatych plam. Jama grobowa zorientowana była wzdłuż osi E-W. W rzucie poziomym posiadała ona zarys prostokątny i nieznacznie zaokrąglone narożniki (ryc. 3). Jej dno miało kształt płaskiej, ukształ-

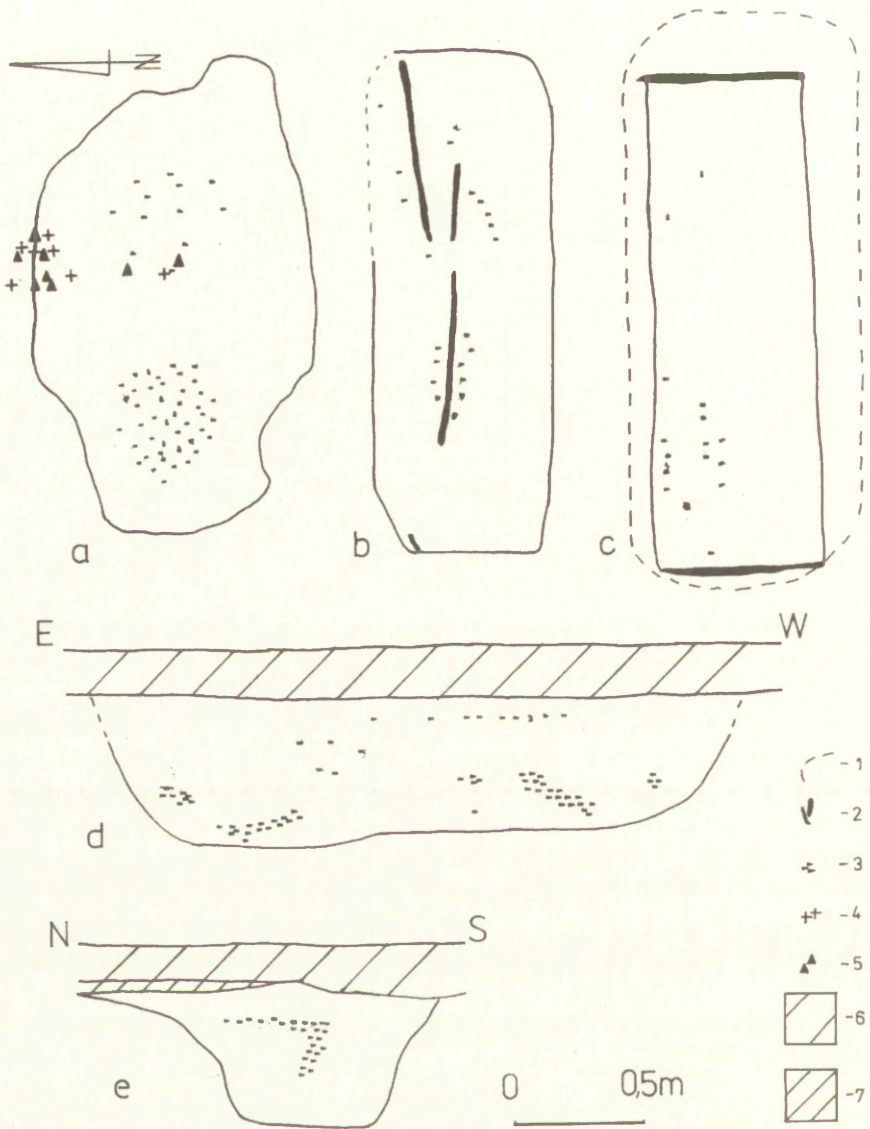

Ryc. 2. Młodów-Zakęcie, woj. przemyskie, st. 14. Rozmieszczenie wykopów (1-3):

a – miejsce znalezienia zabytków kultury środkowodnieprzańskiej, b – grób kultury ceramiki sznurowej, c – paleniska, d – miejsce znalezienia fragmentu ucha naczynia kultury trzcinińskiej (?), e – granice wybijrzysk piasku, f – drzewa.

Fig. 2. Młodów-Zakęcie. Przemysł district, Site 14. Location of excavation trenches (1-3):

a – place where Middle Dniopr culture artifacts were found, b – Corded Ware culture grave, c – hearths, d – place where handle fragment of Trzcinińce culture (?) vessel was found, e – limits of sand-pit, f – trees.

Ryc. 3. Młodów-Zakęcie, woj. przemyskie, st. 14.

Rzuty poziome (a–c) i przekroje pionowe (d–e) jamy grobowej kultury ceramiki sznurowej:

- a – rzut na głęb. 30 cm, b – rzut na głęb. 45 cm, c – rzut na głęb. 60 cm; 1 – zarys jamy grobowej na głęb. 60 cm, 2 – zwęglone belki, 3 – pył węglowy i węgielki, 4 – fragmenty kości, 5 – skorupy naczyń kultury ceramiki sznurowej, 6 – współczesny humus, 7 – popielata ziemia.

Fig. 3. Młodów-Zakęcie. Przemysł district, Site 14.

Horizontal outlines (a–c) and vertical cross-sections of Corded Ware culture grave pit:

- a – outline on 30 cm level, b – outline on 45 cm level, c – outline on 60 cm level; 1 – outline of grave pit extension on 60 cm level, 2 – charred timber, 3 – charcoal detritus and pieces of charcoal, 4 – bone fragments, 5 – pot shreds from Corded Ware culture vessel, 6 – contemporary soil, 7 – grey soil.

townej ukośnie (w części wschodniej dno było nieco głębsze niż w zachodniej) niecki. Kontury jamy najlepiej były widoczne na głębokości 55–60 cm; na tym poziomie jej wymiary wynosiły 190 x 64 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia o rudawym zabarwieniu. Na stropie wypełniska jamy, tuż poniżej poziomu ściółki leśnej, na głębokości 20 cm ukazały się ślady paleniska w postaci zabarwionego na pomarańczowo piasku i skupiska węgla drzewnych (właściwie pyłu węglowego). Drugie, mniejsze palenisko odkryto w spągu wypełniska tejże jamy, na głębokości 70–75 cm.

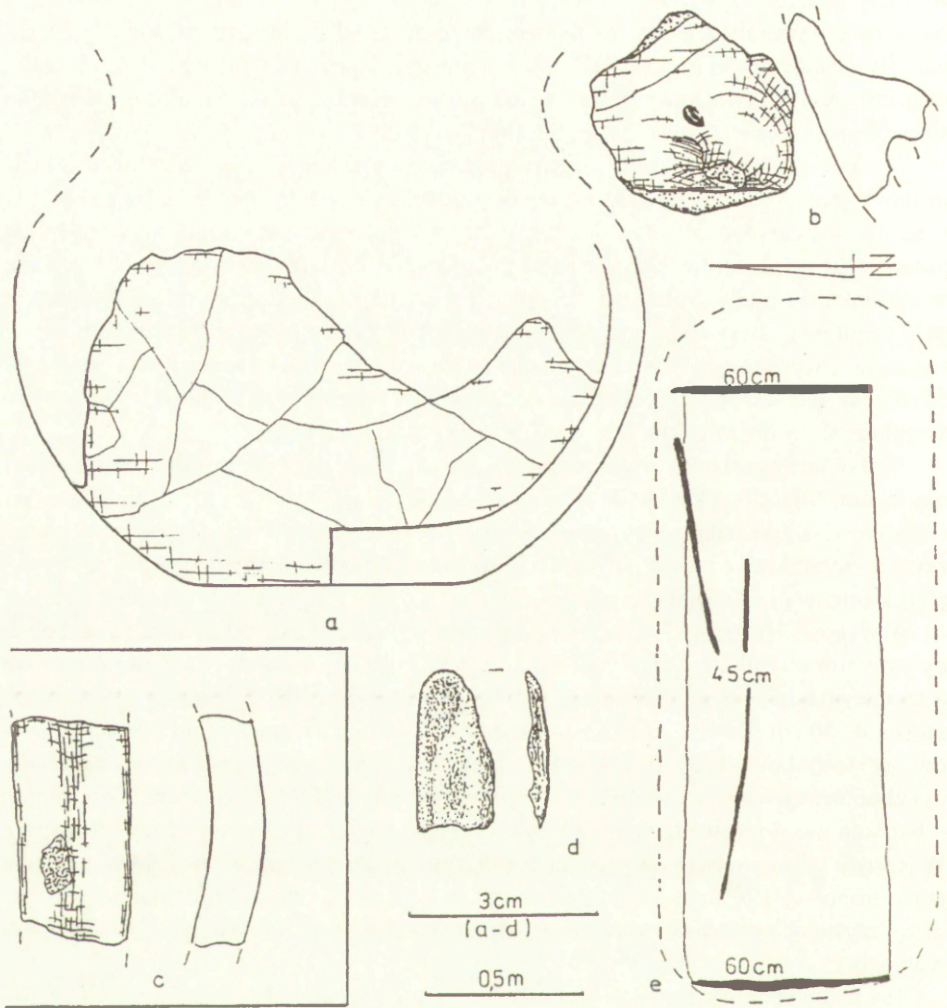
W jamie grobowej odkryto również pozostałości po drewnianej konstrukcji jakiejś obstawy (ryc. 3: c). Zachowały się one w postaci pyłu węglowego, a tylko miejscami węgielków drzewnych, tworzących mniej lub bardziej regularne smugi. Pierwsza z nich pojawiła się na poziomie 40 cm, wzdłuż północnej ściany jamy grobowej, nieco ukośnie w stosunku do niej (wzdłuż osi NE-SW). Jej szerokość wynosiła 4–5 cm. W postaci pyłu węglowego była widoczna jeszcze na głębokości 52 cm. Dwie inne smugi, bardziej regularne i wyraźne, były widoczne wzdłuż obu krótszych boków jamy, na głębokości 55–65 cm. Ich szerokość dochodziła do 6–8 cm, w obrębie nich zachowały się jeszcze zwęglone ślady drewna, których szerokość nie przekraczała 1 cm.

Wokół jamy grobowej widoczna była miejscami okalająca ją obwódka, o szerokości ok. 10 cm. Miała ona kształt prostokątny (ryc. 4: c), wyraźnie zaokrąglone narożniki i stykała się bezpośrednio z wypełniskiem jamy. Jej brzegi wewnętrzne były jednocześnie zewnętrznymi krawędziami jamy grobowej. Piasek tej obwódki był nieco jaśniejszy niż piasek calcowy i miał białawe zabarwienie.

W wykopach nr 1 i nr 2, a także częściowo w wykopie nr 3 (szurf północny) zachowany był naturalny układ warstw: a – poziom ściółki leśnej w kolorze ciemnobrunatnym o szarawym odcieniu, miąższości ok. 20 cm, poziom b – eluwalny, jasnobrunatny o miąższości ok. 40 cm i poniżej poziom c – iluwalny. Taki układ warstw mógł zacząć się tworzyć w stosunkowo krótkim czasie od usypania kopca. Kurhan, jeśli się tu znajdował, był zbudowany z miejscowego piasku i prawdopodobnie dość szybko uległ deniwelacji – badania nie doprowadziły do odkrycia jakichkolwiek śladów umacniania nasypu. W jednym tylko miejscu, tuż poniżej współczesnego humusu a nad stropem wypełniska jamy grobowej dała się zauważyć cienka warstwa ziemi o zabarwieniu popielatym (ryc. 3: e), zajmująca niewielką przestrzeń. Możliwe, że były to pozostałości humusu pierwotnego.

Tuż nad wypełniskiem jamy grobowej, w połowie jej długości, w pobliżu ściany północnej, na głębokości 30 cm natrafiono na fragmenty ceramiki. Towarzystwo im niewielka ilość drobnych ułamków kostnych, jak się okazało ludzkich i zwierzęcych (zob. Aneks). Wszystkie one znajdowały się w niewielkiej od siebie odległości (ryc. 3: a).

Liczne wybierzyska, które otaczały stanowisko, uniemożliwiły przebadanie większej powierzchni w otoczeniu odkrytych obiektów. Poszerzenie wykopu północnego (nr 3) w kierunku zachodnim (teren był tam nienaruszony) nie przyniosło efektów pozytywnych.

Ryc. 4. Młodów-Zakęcie, woj. przemyskie, st. 14.

Zabytki (a–c) znalezione na stanowisku i rekonstrukcja jamy grobowej (d):

- a, b – fragmenty amforki kultury ceramiki sznurowej, c – fragment ucha naczynia kultury trzcinieckiej (?),
 d – fragment kości o obrobionej (lekko zaokrąglonej) krawędzi, e – próba rekonstrukcji jamy grobowej z zaznaczonymi grubszymi kreskami resztkami zwęglonej konstrukcji drewnianej.

Fig. 4. Młodów-Zakęcie. Przemysł district, Site 14.

Artifacts (a–c) found on the site and reconstruction of the grave pit (d):

- a, b – fragments of Corded Ware culture amphora, c – handle fragment of Trzciniec culture (?) vessel,
 d – worked up (?) bone fragment, e – reconstruction of the grave pit with remains of timber construction marked with thicker line.

INWENTARZ

Z większości znalezionych w czasie badań ułamków ceramiki udało się zrekonstruować tylko część (ok. połowa dna oraz duży fragment brzuśca) niewielkiego naczynia (ryc. 4: a), z którego zachował się również ułamek z fragmentem ucha kolankowatego (ryc. 4: b). Była to niewielka, baniasta amforka, zaopatrzona najpewniej w dwa, poziomo przekłute, ucha, umieszczone na największej wydatości brzuśca lub nieco powyżej. Dno płaskie, słabo wyodrębnione. Naczynie wykonane z gliny, jak się wydaje, naturalnie chudej lub schudzonej niewielką ilością drobnych ziaren mineralnych, skorupa dość krucha. Powierzchnia zewnętrzna gładka, barwy brunatnej, wewnętrzna lekko chropowata z widocznymi śladami gładzenia przy dnie. Przełom dna ciemnopopielaty, brzuśca brunatny. Wymiary: najw. wydatości brzuśca – ok. 9 cm, zachowana wys. – 5,6 cm, grubość ścianek – 0,4–0,5 cm, grubość dna – 1 cm, średnica dna – ok. 5 cm.

Wśród kości ludzkich znalezionych nad wypełniskiem jamy grobowej w pobliżu jej ściany północnej znajdował się fragment kości zwierzęcej ze śladami, jak się wydaje, obrabianej krawędzi na jego węższym końcu. Wymiary: długość 2,2 cm, największa szerokość 1 cm, największa grubość 0,3 cm.

Jedynym zabytkiem spoza sąsiedztwa jamy grobowej był znaleziony w wykopie południowym (nr 2) fragment ucha pochodzącego najprawdopodobniej z dużego dzbanu (ryc. 4: b). Skorupa jest twarda, dobrze wypalona, schudzona znaczną ilością średnioziarnistej domieszki. Powierzchnia brunatna z plamami o odcieniu popielatym. Wymiary: szerokość – 1,7–1,9 cm, grubość – 0,9–1,0 cm, zachowana długość – 3,8 cm.

Ceramika i kości zostały w znacznym stopniu zniszczone przez korzenie rosnącej w pobliżu sosny.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Odkryty grób reprezentuje cechy typowe dla pochówków kultury ceramiki sznurowej w dorzeczu Sanu, Bugu i górnego Dniestru. Kształt jamy grobowej, jej orientacja odpowiadają innym grobom tej kultury na tych obszarach (Bagińska, 1996, s. 59 i n.). Także ślady po drewnianej konstrukcji wewnątrz jamy grobowej były obserwowane na innych stanowiskach KCSz (Machnik, 1966, s. 71) jak w Brzezinkach (Machnik 1966, s. 241) czy w Średniej (Machnik, Sosnowska, 1996, s. 9, ryc. 9). Umieszczenie pochówku w pewnej odległości (około 8 m) od miejsca odkrycia zabytków kultury środkowodnieprzańskiej mogłoby wskazywać na to, że był on złożony na obrzeżu przypuszczalnie istniejącego tu kurhanu, co również byłoby typowe dla KCSz, szczególnie w odniesieniu do grobów kobiecych i dziecięcych należących do tej kultury (Machnik, 1966, s. 245; Cyhylyk, Machnik, 1996, s. 158). Odległość między miejscem odkrycia zabytków kultury środkowodnieprzańskiej a grobami KCSz w Młodowie-Zakaciu pośrednio wskazywałaby na rozmiary nasypu domniemanego kurhanu, który mógł być zbudowany nad grobem tej pierwszej kultury. Jego średnica musiałaby wynosić przynajmniej 15 m, co nie odbiegałoby od rozmiarów niektórych większych kopców KCSz, np z Łukawicy i Brzezinek (Machnik 1966, s. 70, 71, 242, tabl. XXIIA), a także kurhanów kultury środkowodnieprzańskiej (Artemenko 1964, s. 42, 44, ryc. 8).

Stosunkowo nieduże rozmiary jamy grobowej przemawiałyby za tym, że odkryty w Młodowie-Zakąciu pochówek należał raczej do młodej osoby. Potwierdzały to także rodzaj wyposażenia – małe, niezdobione naczynko. Pochówkom młodych osobników (w tym dzieci) KCSz towarzyszy z reguły skromna liczba zabytków, jak np w grobie nr 2 z kurhanu IV w Brzezinkach, w którym znajdowały się tylko dwa niewielkie naczynka (Machnik 1966, s. 245; tabl. XXII, 1: a, b), czy w grobie nr 2 z Nedeżowa, gdzie siekiera i wiór krzemienny były jedynym wyposażeniem zmarłego, którego wiek określono na Infans II/Iuvenis (Bagińska, 1996, s. 63). W przypadku omówionego grobu z Młodowa-Zakącia, antropolog stwierdził jednak obecność kości dorosłego osobnika (zob. Aneks). Mamy więc tu do czynienia z wyraźnym odstępstwem od wspomnianej wyżej reguły, co nie przeczy jednak temu, że pochowana w interesującym nas grobie osoba (kobieta?) mogła posiadać niski “status społeczny”.

Cechy technologiczne naczynka z Młodowa-Zakącia charakterystyczne są raczej dla ceramiki zaliczanej do starszych faz KCSZ, chodzi tu o rodzaj surowca, zawierającego minimalną ilość domieszki, najprawdopodobniej, naturalnej, oraz o wygładzoną powierzchnię i słaby wypał. Także jego przypuszczalna forma, a zwłaszcza kolankowaty kształt poziomo przekłutych uszek wydaje się odpowiadać niektórym amforkom występującym właśnie w tych fazach (Machnik, 1966, tabl. XXIV 4; Cyhylyk, Machnik, 1996, s. 153, ryc. 3: 3).

Muzeum w Lubaczowie

BIBLIOGRAFIA

Artemenko Ivan

1964 *Neolitičeskije stojanki i kurhany epochy bronzы bliz s. Chodosoviči Gomelskoj obl. BSSR.* [w:] *Pamiętniki kamiennego i brązowego vekov Evrazi*, Moskwa, s. 31–87.

Bagińska Jolanta

1996 *Kurhan kultury ceramiki sznurowej o stratygraficznym układzie grobów z Nedeżowa w woj. zamojskim na Grzędzie Sokalskiej*, Spraw. Arch., 48, s. 59–66.

Cyhylyk Volodymyr, Machnik Jan

1996 *Groby kultury ceramiki sznurowej nad Wereszczycą w dorzeczu górnego Dniestru*, [w:] *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej, Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedlowi*, Kraków, s. 145–161.

Machnik Jan

1996 *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*, Wrocław.

Machnik Jan, Sosnowska Ewa

1996 *Starożytna mogiła z początku III tysiąclecia przed Chrystusem, ludności kultury ceramiki sznurowej w Średniej, gm. Krzywca, "Rocznik Przemyski", 32, s. 3–28.*

ELŻBIETA HADUCH

ANEKS

Oznaczenia kości z grobu

gl. 30–35 cm

Kilka fragmentów mózgowca średnio masywnej budowy. Zwraca uwagę dość gruba warstwa śródkościa. Zachowany fragment szwu – wolny. Rozpoznano również 2 fragmenty łuków kręgow z wyrostkami stawowymi oraz odpyski substancji zbitej kości długich i kilka drobnych fragmentów kości.

Ponadto, w materiale z tej warstwy wyróżniono 3 fragmenty kości zwierzęcych oraz fragment przedmiotu (?) kościanego (ryc. 4: d).

gl. 36–42 cm

W warstwie tej, jak też na niższych poziomach wystąpiły wyłącznie kości ludzkie: prawa kość skalista, fragment trzonu żuchwy z zębodołami zębów stałych, bardzo mały fragment kości szczękowej z zębodołem zęba stałego oraz fragment kości szczękowej z brzegiem otworu gruszkowatego, 3 niewielkie fragmenty czaszki, w tym jeden z odcinkiem szwu (wolnego – nie diagnostyczny dla oceny wieku osobnika) oraz 2 fragmenty kości długich.

gl. 50 cm

2 odpyski trzonu kości2 długiej (substancja zbita).

gl. 55 cm

2 niewielkie fragmenty trzonu kości długiej.

Na podstawie morfologii zachowanych fragmentów kości ludzkich można stwierdzić, że materiał z wszystkich warstw należał do 1 osobnika dorosłego. Stan zachowania kości nie pozwala na ustalenie jego płci.

AGATA PILCH

VERIFICATION SURVEY ON THE PLACE OF DISCOVERY OF ARTIFACTS OF THE MIDDLE DNIETR CULTURE AT MŁODÓW-ZAKĄCIE, LUBACZÓW COMMUNE, PRZEMYŚL DISTRICT

In 1996 an assemblage of artifacts of the Middle Dniepr culture was discovered by chance at Młodów-Zakęcie. It has characteristic of grave furnishing (cf. report of J. Machnik and A. Pilch in the same volume of "Sprawozdania Archeologiczne").

In 1997 the excavations were carried out on the place indicated by the person who had found the artifacts. The purpose of the exploration was to determine the character of the site. As a result a burial of the Corded Ware culture was discovered. It was rectangular grave within slightly wider pit orientated E-W (Fig. 3). In the upper part of the pit fill pot shreds, probably from a small amphora with two angular handles, were found (Fig. 4a). The pottery was accompanied by human (of adult) and animal (see: Anex) bone fragments.

The grave was located ca 8 meters from the place of discovery of Middle Dniepr culture artifacts (Fig. 2). Its outline and orientation correspond with burial rites typical for the Corded Ware culture in basins of San and Bug rivers, and also in the upper basin of Dniestr. On the ground of some analogies the grave from Młodów-Zakęcie should be linked with an early stage of the culture in question.

Considering small size of the grave pit and its modest furnishing one may presume that it was a child buried in peripheral part of already existing mound.

Translated by Jerzy Kopacz